

UNIUNEA EUROPEANĂ
Fondul Social European

GUVERNUL ROMÂNIEI
Ministerul Administrației și Internelor

Ministerul Finanțelor Publice
Comisia Națională de Prognoză

Inovație în administrație
Programul Operațional
„Dezvoltarea Capacității Administrative”

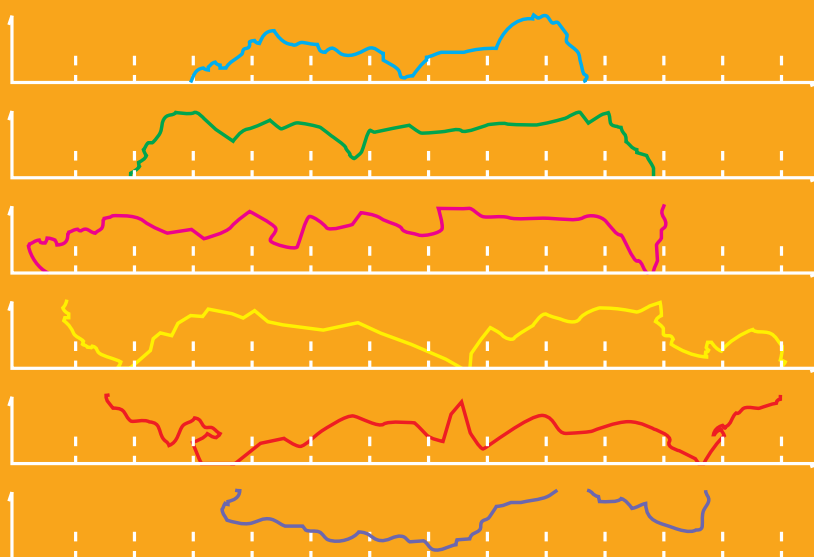
Inovație în administrație

PROGRAMUL OPERAȚIONAL „DEZVOLTAREA CAPACITĂȚII ADMINISTRATIVE”

Proiect cofinanțat din Fondul Social European

REZUMAT

Evoluția demografică pe termen lung și sustenabilitatea sistemului de pensii

**Evoluția demografică pe termen lung
și sustenabilitatea sistemului de pensii**

REZUMAT

EVOLUȚIA DEMOGRAFICĂ PE TERMEN LUNG ȘI SUSTENABILITATEA SISTEMULUI DE PENSII

REZUMAT

Prezentare generală

Scopul acestui studiu este furnizarea unei analize cuprinzătoare și obiective a evoluției demografice pe termen lung și a sustenabilității sistemului de pensii. Analiza situației sociodemografice din România scoate în evidență că efectele negative asupra sustenabilității financiare a sistemului public de pensii cauzate de îmbătrânirea populației sunt determinate de trei factori importanți, și anume: creșterea speranței de viață a populației, scăderea natalității și, nu în ultimul rând, creșterea migrației.

În plus, sistemul de pensii din România se confruntă și cu efectele negative ale unor elemente specifice cum ar fi: ieșirile anticipate masive la pensie în 1990, care au redus numărul de contribuabili cu circa 5% și au majorat numărul de pensionari cu peste 16%; creșterea semnificativă a pensionărilor datorate încadrării în grupe de muncă (ieșiri la pensie cu cinci-zece ani mai devreme decât vârsta standard de pensionare); ușurința cu care se obține o pensie de invaliditate fără bază legală.

Criza financiară și economică a agravat și mai mult problema de fond reprezentată de îmbătrânirea populației. Toate sistemele de pensii se confruntă cu dificultăți mari în a-și îndeplini „promisiunile privind pensiile”, din cauza creșterii șomajului, a diminuării creșterii economice, al creșterii nivelurilor datoriei publice și a volatilității piețelor financiare.

Proiecțiile economice și bugetare pe termen lung, realizate în ultima perioadă, scot în evidență o creștere semnificativă, progresivă, a cheltuielilor totale cu pensiile până la orizontul anului 2060. Statele membre ale Uniunii Europene, printre care și România, au derulat reforme în scopul reducerii generozității sistemelor publice de pensii, tocmai pentru a evita riscul falimentării acestora. Vârsta de pensionare va continua să crească gradual pe termen lung, iar accesul la pensionare anticipată va continua să fie restricționat, pe fondul acordării de stimulente în condițiile prelungirii vieții active.

În acest context, la elaborarea acestui studiu, am avut în vedere realizarea unei analize detaliate și cuprinzătoare a sistemului de pensii din România, având, între altele, în vedere: structura diferitelor reforme la care a fost supus sistemul după 1990; problemele majore care îi afectează semnificativ sustenabilitatea financiară; evaluarea stării componentelor administrate privat ale sistemului; evoluția demografică pe termen lung și efectele ei asupra forței de muncă, implicit asupra contribuabililor și beneficiarilor sistemului.

În plus, am considerat necesară furnizarea unor informații comparative referitoare atât la situația sistemelor de pensii în țările membre ale Uniunii Europene, cât și la evoluțiile demografice prognozate de instituțiile competente ale Comisiei Europene până la orizontul anului 2060, punctând locul ocupat de România în ansamblul unitar al Uniunii Europene.

În același context, am considerat necesară prezentarea unor prognoze demografice realizate de sursa principală a unor astfel de cercetări în România, și anume Institutul Național de Statistică. De asemenea, am rezumat cele mai importante proiecții demografice elaborate sub coordonarea domnului profesor doctor Vasile Ghețau și cuprinse în raportul „Riscuri și inechități sociale în România”, publicat în septembrie 2009, de Comisia Prezidențială pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice”.

Ca autori ai acestui studio, am încercat să realizăm o prognoză demografică proprie, bazată pe viziunea noastră asupra evoluției pe termen lung a principalelor elemente care influențează evoluția demografică (natalitate, speranță de viață și migrație), prezentând și un punct de vedere asupra evoluției pe termen lung a unor indicatori esențiali ai sistemului de pensii, cum ar fi numărul de pensionari, pensie medie, rată de dependență a sistemului de pensii publice și rata de înlocuire a câștigului salarial prin pensie. În finalul capitolului 6 se face o evaluare comparativă a evoluției demografice la nivelul țărilor membre ale Uniunii Europene.

În scopul acoperirii întregului complex de factori de influență asupra sistemului de pensii din România, am considerat important de prezentat măsura pozitivă a Uniunii Europene de a pune în practică Strategia EUROPA 2020, cu efecte specifice asupra creșterii ocupării în țările membre, inclusiv în România. În plus, am considerat utilă prezentarea unor puncte de vedere și recomandări ale instituțiilor financiare internaționale cu privire la efectele crizei economice actuale asupra sistemelor de pensii (atât publice, cât și private).

În opinia noastră, un rol important în evaluarea sustenabilității financiare pe termen lung a sistemului de pensii, în condițiile evoluțiilor demografice

prognozate sub diferite scenarii, ale prognozei indicatorilor macroeconomici pe termen lung, dar și ale necesităților de reformare internă a sistemului (creșterea vârstelor de pensionare, înlăspirea condițiilor de pensionare în cazul invalidității sau anticipării, contribuțiile și gradul de colectare a acestora, reducerea erorilor, fraudei și abuzurilor etc.), poate să-l aibă utilizarea unor instrumente conținând opțiuni de simulare pe termen lung, bazate pe modelare matematică.

Un astfel de model, pe care îl prezentăm în studiu și pe baza căruia au fost realizate unele experimentări în România, îl reprezintă setul de instrumente conținând opțiuni de simulare, denumit PROST (*Pension Reform Options Simulation Toolkit*), care să fie utilizat la reformarea sistemelor de pensii, realizat de Banca Mondială. Acest model este utilizat în peste 80 de țări și este conceput pentru a promova elaborarea de politici fundamentate, capabile să reducă decalajul dintre analiza calitativă și cea cantitativă a sistemelor de pensii.

Utilizând metodologia Uniunii Europene privind indicatorii statistici privind protecția socială (inclusiv pensiile) și simulările recente realizate cu modelul PROST, prezentate în capitolul 9, a fost elaborată „Fișa de țară referitoare la proiecțiile privind pensiile din România”, pentru Comitetul de Politici Economice al Comisiei Europene.

În încheiere, autorii propun un set de cinci politici publice referitoare la obiective a căror implementare ar conduce atât la o susținere financiară mult mai bună a sistemului de pensii, cât și la o administrare profesionistă a acestuia.

Evoluția sistemului de pensii din România

Moștenite din socialism, pensiile din România au reprezentat un sistem atipic, comparativ cu vasta majoritate a sistemelor de pensii din Europa. El nu s-a referit numai la pensii, ci a integrat multe tipuri de prestații pe termen scurt cum ar fi: maternitatea, concediile medicale, concediile de creștere și îngrijire a copilului, decesul etc. Mai mult, până în anul 1991, bugetul de asigurări sociale reprezenta un capitol al bugetului de stat.

Necesitatea reformării acestui sistem a făcut ca, mult mai greu și întârziat față de majoritatea țărilor din zonă, în perioada 1990-2011, să se realizeze patru etape de reformă a sistemului de pensii, cele mai importante fiind etapa a doua (2001-2005), când a intrat în vigoare Legea nr. 19/2000 privind sistemul de pensii publice, și etapa a treia (2005-2010) în care s-a implementat legislația privind cadrul multipilon de pensii, în mod special prin intrarea în vigoare a fondurilor de

pensii administrate privat (Pilonul II) și a pensiilor facultative administrate privat (Pilonul III).

Sistemul de pensii din România este format din trei componente, și anume:

- sistemul de pensii publice – Pilonul I (funcționând în baza Legii nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice);
- fonduri de pensii administrate privat – Pilonul II (funcționând în baza Legii nr. 411/2004 privind fondurile de pensii administrate privat, cu modificările și completările ulterioare);
- pensii private facultative – Pilonul III (funcționând în baza Legii nr. 204/2006 privind pensiile facultative, cu modificările și completările ulterioare).

În afara componentelor menționate, sistemul de pensii din România mai cuprinde sistemul de pensii pentru agricultori, sistemul de pensii al avocaților, precum și sistemul de pensii al unor culte religioase.

Probleme ale sistemului de pensii

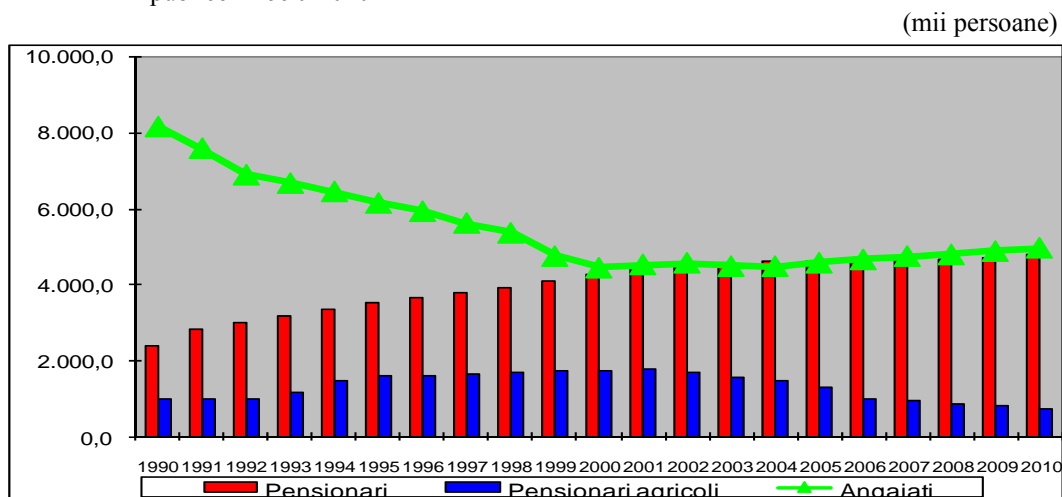
Unul dintre motivele majore care au condus la dificultăți financiare ale sistemului de pensii publice (figura nr. 1) îl reprezintă **creșterea rapidă a numărului de beneficiari** ai tuturor categoriilor de pensii publice, în paralel cu **scăderea majoră a numărului contribuabililor** la sistem, în special în perioada 1990-2010.

Practic, numărul total de pensionari din sistemul de asigurări sociale (incluzând pensionarii din toate structurile de pensionare de tip public¹) a crescut de la circa 3,58 milioane de persoane în 1990 la circa 5,66 milioane de persoane în 2010 (cu 58%).

În același timp, numărul de contribuabili la sistemul public de pensii a scăzut de la 7,997 milioane de persoane în 1990 la 4,238 milioane de persoane în 2010 (cu 47%).

Acest fenomen a condus la **reducerea ratei de dependență** a sistemului de pensii, în perioada analizată, de circa 3,7 ori.

¹ Asigurări sociale de stat, Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Administrației și Internelor, Serviciul Român de Informații, Secretariatul de Stat pentru Culte, Casa de Asigurări a Avocaților, precum și pensionarii agricultori.

Figura nr. 1. Evoluția numărului de beneficiari și de contribuabili ai sistemului de pensii publice – 1990-2010

Sursa: Casa Națională de Pensii Publice.

Facilitățile oferite de sistemul public de pensii referitoare la **reducerea vârstei de pensionare**, atât în cazul locurilor de muncă încadrate în grupele I și II, cât și în cazul pensionărilor de invaliditate, al pensiilor acordate urmașilor, precum și al pensionărilor anticipate parțiale introduse în anul 2001, au făcut ca vârstele medii efective de pensionare, atât pe categorii de pensii, cât și pe întreg sistemul, să fie mult sub nivelul vârstelor standard de pensionare pentru femei și bărbați prevăzute de lege. Astfel, în anul 2009, această diferență era de 2,95 ani pentru femei și 7,1 ani pentru bărbați.

Pentru susținerea financiară, inclusiv pentru realizarea unei protecții relative a ratei de înlocuire a câștigului salarial prin pensie, au fost operate, începând cu anul 1990, mai multe creșteri ale nivelului contribuției de asigurări sociale de stat. Astfel, **rata medie a contribuției a crescut** de la 14% în anul 1989 la 31,3% pentru condiții normale de muncă, 36,3% pentru condiții deosebite de muncă și 41,3% pentru condiții speciale de muncă, în anul 2009.

Ca o măsură de protecție socială, după anul 1990, pensiile mai mici au beneficiat de formule de indexare-compensare mai avantajoase, situație care a contribuit la o scădere mai puțin pronunțată a nivelului real al pensiilor mici și a produs o oarecare egalizare în cadrul aceleiași categorii de pensie, majoritatea pensiilor concentrându-se în zona pensiilor medii. Acest **proces de nivelare** a contribuit la slăbirea legăturii dintre contribuțiile vărsate la finanțarea fondului de pensii și beneficiile primite.

Una dintre problemele deseori ridicate în dezbaterile politice și sociale drept critică a reformelor din domeniul pensiilor o constituie raportul relativ mic între pensia medie și câștigul salarial mediu (definit între valorile brute ale celor doi indicatori). În realitate, **rata medie de înlocuire a câștigului salarial prin pensie** a cunoscut o creștere moderată continuă în perioada 2000-2010, situându-se între 33% și 56%. În aceste condiții, România realizează o rată medie de înlocuire bună, în context european situându-se pe poziția a șaptea între cele 27 de țări membre ale Uniunii Europene, în urma Franței, Austriei și Ungariei, la egalitate cu Polonia, și mult peste Bulgaria, Marea Britanie și Germania. Conform Eurostat, în 2009, România a realizat o rată medie de înlocuire de 56%, mai ridicată decât media Uniunii Europene, care a fost de 51%.

Paradoxal, rata medie de înlocuire bună în context european s-a realizat în condițiile în care **gradul de acoperire a sistemului public de pensii** (raport între numărul de contribuabili și populația ocupată între 15 și 64 de ani) a scăzut de la 61,3% în 1997 la 55,2% în 2010 (cu 6,1 puncte procentuale, reprezentând circa 1,35 milioane de contribuabili).

În toate țările **erorile, fraudă și corupția** prezintă provocări importante asupra integrității sistemelor de protecție socială. Erorile, fraudă și corupția sunt mai răspândite în programele de protecție socială din țările mai puțin dezvoltate ca proporție din cheltuielile generale (între care și România), în comparație cu țările OECD, ca urmare, în parte, a capacității administrative limitate, absenței unei monitorizări adecvate a problemelor generale și a unor strategii de combatere a erorilor, fraudei și corupției, bazate pe evidențe clare.

Din datele disponibile, obținute în urma unor controale efectuate în perioada 2010-2011, rezultă că mediile ratelor de fraudă, erori și corupție înregistrate în România le depășesc pe cele cu care se confruntă țările dezvoltate. Implicațiile financiare pot avea în vedere calcule realizate de Agenția Națională de Audit din Marea Britanie, care arată că pierderile realizate prin erori, fraudă și corupție în sistemele de pensii publice, care pot fi recuperate prin mecanisme specifice, pot reprezenta circa 5% din cheltuielile cu pensiile ale bugetului de asigurări sociale de stat. În acest context, un calcul simplu arată posibilitatea unei recuperări a circa 2,1 miliarde de lei dacă ne referim la prevederile Legii bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2012, care arată o cheltuială anuală cu pensiile de circa 42,7 miliarde de lei.

Bugetul asigurărilor sociale a fost independent financiar de bugetul de stat până în anul 1995, când au apărut primele deficite acoperite prin transfer de la bugetul de stat, sub forma subvențiilor. Acestea au reprezentat 10,954 milioane de

lei în anul 2010, adică peste 2,1% din PIB, realizările anului 2011 indicând o creștere a deficitului și mai mare, de peste 2,9% din PIB.

În aceste condiții, plata pensiilor costă România aproximativ 7% din PIB-ul anual, în timp ce, la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene, media anuală a acestor cheltuieli a fost de aproximativ 12% din PIB, fiind țări cum ar fi Italia, care au cheltuit circa 14,6%.

La nivelul Uniunii Europene, cheltuielile cu plata pensiilor reprezintă cea mai mare pondere în totalul cheltuielilor cu drepturile de protecție socială (peste 37,6%). Există diferențe semnificative între țări în ceea ce privește nivelul cheltuielilor privind protecția socială determinate, pe de o parte, de nivelul de trai diferit, pe de altă parte, de diversitatea sistemelor de protecție socială, tendințele demografice, rata șomajului și alți factori sociali, instituționali și economici. Astfel, în Franța cheltuielile cu drepturile de protecție socială reprezintă 30,8% din PIB, în timp ce în România nu depășesc 14,3%, fiind țara cu cea mai mică pondere a cheltuielilor de protecție socială în PIB din Uniunea Europeană.

Un pas decisiv în creșterea pe termen lung a sustenabilității sistemului de pensii din România l-a reprezentat **introducerea Pilonilor II și III ai sistemului**, bazați pe capitalizarea și administrarea privată a fondurilor de pensii (obligatorii și facultative). În scurtul timp de funcționare a acestor două noi componente s-au constatat evoluții pozitive, randamente semnificative, real pozitive, ale investițiilor fondurilor, așa cum au fost descrise detaliat în studiu.

În ceea ce privește **Pilonul II**, sunt necesare o serie de îmbunătățiri, în special de natură legislativă, absolut necesare evoluției pensiilor administrate privat, prin care acestea să răspundă cerințelor de perspectivă ale sistemului, cum ar fi:

- protejarea drepturilor participanților prin reglementarea a cel puțin trei tipuri de fonduri de pensii administrate privat, cu profil de risc diferit, în funcție de vârsta participantului;
- adecvarea capitalului social al administratorului pentru îndeplinirea cerințelor minime de solvabilitate;
- compensarea diferențelor de rentabilitate sub rentabilitatea minimă, precum și reglementarea posibilității aportului în numerar din surse proprii ale administratorului, în contul fondului de pensii administrat.

Având în vedere evoluția sistemului pensiilor facultative (**Pilonul III**) și pentru a stimula dezvoltarea acestora în România, se impune îmbunătățirea legislației referitoare la acest tip de pensii, prin:

- îmbunătățirea sistemului de deductibilități din sistemul pensiilor facultative;
- precizarea clară a faptului că toate contribuțiile sociale nu se datorează asupra sumelor reprezentând contribuțiile plătite la fondurile de pensii facultative, în limitele de deductibilitate stabilite potrivit legii;
- stabilirea clară a provenienței activelor necesare acoperirii provizioanelor tehnice, care în prezent nu sunt precizate ca provenind din surse proprii ale administratorului;
- completarea sistemului de pensii private facultative cu o componentă referitoare la pensii ocupaționale.

Performanțe ale pieței pensiilor private în România

Activele totale aflate în administrare la nivelul întregului sistem de pensii private, incluzând cei doi piloni capitalizați – obligatoriu și facultativ –, la sfârșitul anului 2011 erau de 6.856,03 milioane de lei, în creștere cu 47,03% față de sfârșitul anului 2010. Astfel, la sfârșitul anului 2011, activele totale reprezentau 1,25% din PIB, în timp ce valoarea înregistrată la sfârșitul anului 2010 a fost de numai 0,91%.

Investițiile activelor aparținând atât Pilonului II, cât și Pilonului III au condus la randamente bune, peste inflație. În 2009, la o rată a inflației de 4,7%, randamentele brute ale Pilonilor II și III au fost de 17,7%, respectiv 15,8%, iar în 2010, la o rată a inflației de 7,96%, randamentele au fost de 15,1%, respectiv 11,5%.

În cadrul Pilonului II, cele nouă fonduri de pensii administrate privat au înregistrat la sfârșitul anului 2011 circa 5.516 mii de persoane, în creștere cu 6,36% față de sfârșitul anului 2010. Este de remarcat faptul că trei din cele nouă fonduri de pensii administrate privat dețineau la finele anului 2011 64,71% din numărul total de participanți la Pilonul II. Din totalul participanților la Pilonul II, 95,7% aveau cel puțin o contribuție înregistrată de la începutul funcționării sistemului de pensii administrate privat.

În decembrie 2011, structura principală a portofoliilor de investiții a fost reprezentată de:

- titluri de stat: 66,37% din total active;
- obligațiuni ale organismelor străine neguvernamentale: 1,26%;
- obligațiuni municipale: 1,00%;
- obligațiuni corporative: 7,13%;
- depozite bancare: 12,08%;

- acțiuni: 10,72%;
- titluri de participare – organisme de plasament colectiv valori mobiliare: 1,29%.

Practic, în decembrie 2011, circa 89,75% din activele fondurilor de pensii administrate privat erau plasate în țară, iar restul, de 10,25%, erau investiții externe, dintre care investiții UE 10,22%, iar investiții în țări terțe, 0,03%.

În cadrul Pilonului III, cele unsprezece fonduri de pensii facultative au înregistrat la sfârșitul anului 2011 un număr de 260.393 de persoane, în creștere cu 17,51% față de sfârșitul anului 2010. Este de remarcat faptul că trei dintre cele unsprezece fonduri de pensii facultative dețineau la finele anului 2011 69,2% din numărul total de participanți la Pilonul III.

În decembrie 2011, structura principală a portofoliilor de investiții a fost reprezentată de:

- titluri de stat: 67,78% din total active;
- obligațiuni ale organismelor străine neguvernamentale: 2,87%;
- obligațiuni municipale: 1,71%;
- obligațiuni corporative: 7,24%;
- depozite bancare: 8,93%;
- acțiuni: 12,51%;
- titluri de participare – organisme de plasament colectiv valori mobiliare: 1,22%.

În decembrie 2011, 90,40% din activele fondurilor de pensii facultative erau plasate în țară, iar 9,60% au reprezentat investiții externe, dintre care investiții UE 9,05% și investiții în țări terțe, 0,55%.

Sisteme de pensii private în statele Uniunii Europene

Importanța sistemelor private de pensii a devenit din ce în ce mai mare în statele membre ale Uniunii Europene, acestea aflându-se în diverse faze de dezvoltare.

Potrivit clasificării Comisiei Europene, sistemele de pensii private pot fi clasificate în trei categorii:

- a) reglementate prin lege – pilonul finanțat al sistemului public de pensii (finanțat în totalitate din cote-părți – contribuții de asigurări sociale ale participanților la sistemul public de pensii de tip *pay as you go* PAYG): Bulgaria, Estonia, Lituania, Letonia, Ungaria, Polonia, România, Slovacia;

- b) stabilite prin contractul de muncă (prevederi colective/individuale de muncă), după caz – pensii ocupaționale: Bulgaria, Polonia, Slovenia;
- c) conturi individuale – prevederi individuale (nu este necesară apartenența la o profesiune pentru a deveni membru, deși marea majoritate a participanților sunt angajați), dar cu posibilitatea aderării colective (prin sindicate sau asociații), participarea nu este obligatorie prin lege, angajatorii sau statul pot contribui la acest sistem, respectiv contribuții la fonduri de pensii private, asigurări de viață sau alte forme de economisire pe termen lung: Republica Cehă, Letonia, România, Slovacia.

Sistemele de pensii private sunt diferit concepute în diversele țări ale Uniunii Europene. Unele, în special cele din țările estice și centrale ale Uniunii, se bazează pe scheme de tip DC (cu contribuții definite) care sunt caracterizate ca economii pe termen lung, iar în formă pură nu au o componentă de asigurare sau garanții – capitalul acumulat este în funcție de valoarea contribuțiilor și de performanța activelor. Altele, în special cele din țările vestice ale Uniunii, se bazează pe scheme de tip DB (cu beneficii definite), beneficiile depinzând de ultimul salariu sau de media salariilor angajatului.

Prin legislație, cele mai multe state membre ale Uniunii Europene din Europa Centrală și de Est au introdus diverse măsuri de minimizare a riscurilor provenite din investire, dar niciunul nu a introdus un mecanism direct de garantare a unor asemenea riscuri în faza de acumulare. Astfel de măsuri sunt de fapt restricții (tabelul nr. 1) asupra unor elemente ale schemelor de pensii cum ar fi: tipuri de instrumente financiare, structura portofoliului investițional, restricții geografice și de curs valutar etc.

Tabelul nr. 1. Limitări și garanții în statele membre UE din Europa Centrală și de Est

	Limite: categorii de instrumente financiare	Limite: structură portofoliu investiții	Mecanisme garantare a rentabilității	Restricții geografice	Garanții în caz de administrare ineficientă	Responsa- bilitate administratori
Bulgaria	DA	DA	DA	DA	NU	DA
Estonia	DA	DA	NU	DA	DA	DA
Ungaria	DA	DA	NU	DA	DA	...
Letonia	DA	DA	NU	DA	NU	...
Lituania	DA	DA	NU	DA	DA	DA
Polonia	DA	DA	DA	DA	DA	DA
România	DA	DA	DA	DA	DA	DA
Slovacia	DA	DA	DA	DA	DA	...

Sursa: Comisia de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private.

Prevederile legale specifice domeniului pensiilor private stabilesc plăți periodice ale administratorilor de fonduri într-un fond de garantare, fond care este accesat numai pentru a acoperi pierderile participanților la fondurile respective.

Este de menționat faptul că fondurile de pensii private operând în Europa se regăsesc în majoritatea țărilor, primele 100 de astfel de fonduri având active care însumează, conform The P&I/Towers Watson World 300 din septembrie 2011, circa 2.500 de miliarde de euro.

Situația comparativă a sistemelor de pensii publice din țările Uniunii Europene

În general, pentru a clasifica sistemele de pensii, trebuie luate în calcul elemente determinante cum ar fi: modul de finanțare, baza legală și modul de stabilire a sistemului în cauză, modalitatea de participare la sistem și tipul beneficiilor care se obțin.

Analiza sistemelor de pensii din țările Uniunii Europene arată că 19 dintre cele 27 de state membre au sistem public de pensii, cu beneficii definite (BD), cinci au sistem de contribuții noționale definite (CND), iar patru state au implementat sistemul de pensii pe puncte.

Trebuie arătat că, în aproape toate țările membre ale Uniunii Europene, este instituită pensia minimă garantată ca formă de compensare acordată tuturor celor care nu se califică pentru celelalte scheme de pensii sau nu îndeplinesc condițiile de pensionare în sistemul public de pensii. Acest tip de pensie se acordă, de regulă, pe baza testării veniturilor și este susținută fie din sistemul public de pensii, fie ca parte a sistemului național de asistență socială. În acest sens, menționăm faptul că în țări precum Bulgaria, Republica Cehă, Estonia, Spania, Polonia se acordă pe baza testării veniturilor din sistemul public de pensii, spre deosebire de sistemul existent în Belgia, Germania, Irlanda, Italia, Lituania, Ungaria, România, Olanda.

Sistemele publice de pensii diferă de la o țară la alta și în funcție de tipurile de drepturi pe care le acordă. Majoritatea sistemelor de pensii asigură atât pensii pentru limită de vârstă, cât și pensii anticipate sau pentru invaliditate ori pensii de urmaș. În alte țări, există sisteme speciale pentru aceste tipuri de drepturi și acest lucru se datorează faptului că în unele state drepturile de pensie pentru invaliditate nu sunt considerate a fi drepturi specifice pensiei (în ciuda faptului că sunt acordate pentru o perioadă lungă de timp), iar în alte state aceste tipuri de drepturi sunt asigurate prin intermediul sistemului asigurărilor de sănătate.

Astfel, pensiile pentru limită de vârstă și pensiile anticipate ar trebui să fie considerate ca o singură categorie de pensii, ca urmare a faptului că în multe țări o distincție adecvată între aceste două componente nu se poate realiza fie din cauză că pensionarea anticipată este parte a sistemului de pensii pentru limită de vârstă, fie pentru că vârsta standard de pensionare variază între femei și bărbați și va crește sau va deveni mai flexibilă cu timpul.

Am considerat necesar ca studiul să prezinte scurte descrieri ale sistemului de pensii în fiecare țară membră a Uniunii Europene tocmai pentru a avea o imagine completă a diversității acestora și a modului lor de administrare.

Trebuie să evidențiem și faptul că mai multe țări au reformat sistemele de pensii, în sensul creșterii vârstei de pensionare. Aceste reforme vor crește transparența și coerența fundamentării sistemelor de pensii, ținând cont de populație, forța de muncă și proiecțiile numărului de pensionari. În contextul îmbătrânirii populației, forța de muncă activă se diminuează considerabil la nivelul fiecărei țări, aspect ce determină reforme speciale, în funcție de aspectele sociale particulare care trebuie luate în considerare, în funcție de particularitățile fiecărei țări.

Evoluția sociodemografică în România

Proiecțiile demografice pe termen lung sunt utile în evidențierea provocărilor imediate și viitoare asupra politicilor guvernamentale exercitate de tendințele demografice. Ele arată când și în ce măsură vor fi accelerate presiunile asupra îmbătrânirii cum ar fi cele reprezentate de pensionarea generației *baby-boom*, precum și de continuarea creșterii duratei medii de viață.

Ca și în alte țări, ritmul de creștere economică pe termen mediu și lung al României este afectat negativ de scăderea populației, implicit de reducerea forței de muncă, dar și de necesitatea găsirii unei soluții de echilibru financiar în sistemul de pensii.

Prognozele demografice de dată recentă, efectuate atât la nivelul Comisiei Europene, dar și într-o serie de studii Eurostat, arată o reală catastrofă demografică în România, având drept rezultat scăderea, în situațiile cele mai pesimiste, cu circa 20% a populației până în anul 2060.

În studiu s-au prezentat date privind **proiecția și evoluția populației în România** în viziunea Comisiei Europene, așa cum rezultă din prestigioasa și complexa lucrare a Directoratului General pentru Afaceri Economice și Financiare

al Comisiei Europene intitulată “The 2012 Ageing Report: Underlying Assumptions and Projection Methodologies” apărută în revista *Economia europeană*, nr. 4/2011.

În România, **ratele totale de fertilitate** au fost pe un trend descendent după 1990, ajungând la un nivel constant de circa 1,3 copii/femeie în ultimii 15 ani. Rata de fertilitate este proiectată să crească până în 2060, dar este de așteptat să rămână sub rata de înlocuire naturală de 2,1 și sub rata medie de fertilitate la nivelul Uniunii Europene (cu 0,16%). Pe de altă parte, din punct de vedere al ratei de fertilitate, la nivel mondial, România se situează pe poziția 209 din 222 de țări și teritorii, prima țară înregistrând în 2011 un număr de copii născuți/femeie de 7,6, iar ultima, un număr de 0,92.

Speranța de viață a fost în creștere moderată începând din anul 1970. Între 1990 și 2010, speranța de viață la naștere a crescut în mod semnificativ, în special pentru femei. Se observă că diferența dintre speranța de viață a femeilor și cea a bărbaților crește, pe fondul creșterii generale a speranței de viață. Dacă în 1990 diferența era de aproximativ șase ani, în 2010 a ajuns la 7,54 ani. Proiecțiile până în 2060 privind speranța de viață la naștere arată o creștere semnificativă (86,7 ani pentru femei și 81,8 ani pentru bărbați), având în vedere că în prezent România se află la un nivel foarte scăzut în comparație cu cel din celelalte state membre UE.

În ceea ce privește speranța de viață la vârsta de 65 de ani, vârstă importantă pentru sistemul public de pensii, se constată că se păstrează diferența dintre femei și bărbați. Și în acest caz, diferența a fost în creștere: dacă în 2001 aceasta reprezenta 2,7 ani, în 2009 a ajuns la 3,2 ani. Aceasta arată că femeile, în condițiile egalizării vârstelor de pensionare, tot ar beneficia de o perioadă medie mai lungă de obținere a unei pensii. Între 2010-2060, speranța de viață la 65 de ani în România este proiectată să crească cu 6,7 ani pentru bărbați și 6,6 ani pentru femei. În anul 2060 se prognozează o speranță de viață la 65 de ani pentru bărbați de 20,8 ani, iar la femei, de 23,8 ani.

Migrația externă este un fenomen extrem de prezent în spațiul românesc, mai ales din perspectiva faptului că suntem, deocamdată, o țară majoritar de origine, și nu de destinație.

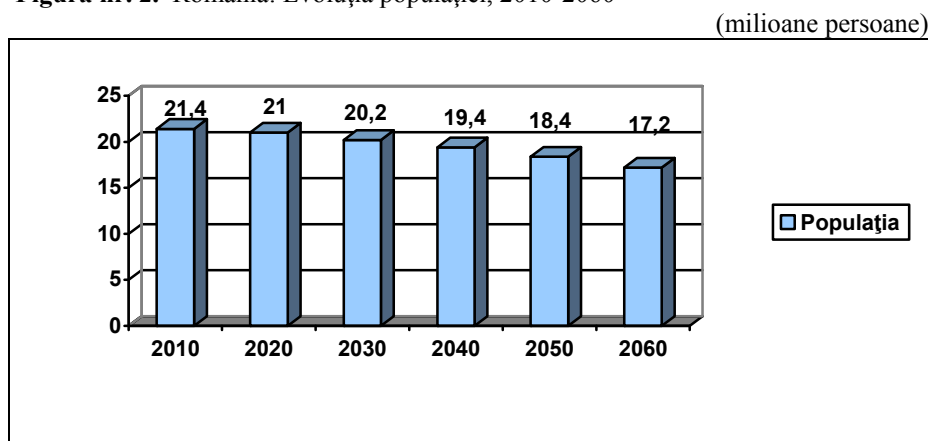
Din nefericire, metodologiile statistice fac, pentru țările de origine, din numărarea fluxurilor de emigranți o misiune aproape imposibilă. Aceasta pentru că o mare parte din populația emigrantă (temporar sau nu) alege să nu notifice

Serviciului de Evidență Informatizată a Persoanelor cu privire la noua schimbare în ceea ce privește domiciliul sau reședința.

În cazul statisticilor Eurostat², migrația netă în România în perioada 1970-2009 s-a poziționat la niveluri relativ mici, a căror influență asupra evoluției populației României a fost ne semnificativă. În plus, conform proiecțiilor realizate de Eurostat până în anul 2060, România, care a experimentat până în 2010 un flux majoritar de emigrație, va reduce semnificativ acest flux migrator sau chiar va schimba sensul în deceniile următoare.

Ca urmare a dinamicii speranței de viață, fertilității și a migrației, **dimensiunea totală a populației** (figura nr. 2) va fi în scădere în următorii 50 de ani (până în anul 2060) și va fi și mult mai în vârstă decât este în prezent.

Figura nr. 2. România: Evoluția populației, 2010-2060

Sursa: Raportul privind îmbătrânirea populației, 2012, *Economia europeană*, nr. 4/2011, Comisia Europeană.

Proгноza arată că, între 2010 și 2060, scăderea populației va fi semnificativ de mare, de 19,6%. Conform acesteia, persoanele în vârstă vor reprezenta o proporție sporită în populație; acest lucru este consecința ajungerii la vârsta de 65 de ani a celor mai numeroase cohorte născute în anii 1960 (cum au fost cei doi ani cu „decreței”, care practic dublează numărul ieșirilor normale la pensie).

² Din cauza dificultăților de a obține statistici pertinente privind fluxurile de migrație pentru fiecare stat membru, migrația netă este măsurată ca diferența dintre totalul populației la 31 decembrie și de la 1 ianuarie pentru un an calendaristic dat minus diferența dintre nașteri și decese (sau spor natural).

Se poate constata că proporția tinerilor (0-14 ani) este prognozat să scadă în perioada 2010-2060 cu circa 38%, proporția persoanelor active (15-64 de ani) va scădea în aceeași perioadă tot cu circa 38%, în timp ce populația de 65 de ani și peste va crește cu circa 87,5%, definind clar faptul că populația României va înregistra un accelerat proces de îmbătrânire. Ca urmare a acestor tendințe diferite între grupele de vârstă, se prognozează ca rata de dependență demografică a vârstnicilor³ să crească în perioada 2010-2060 de la 21,3% la 64,8%.

În ultimele perioade de timp, **participarea la forța de muncă** a suferit transformări semnificative, în special în ceea ce privește tinerii, femeile și persoanele în vârstă. Proiecțiile Eurostat indică o reducere a ratei totale de participare în România la 60,9% în 2060 față de 63,6% în 2010, adică o reducere cu 2,7 puncte procentuale. Prognoza referitoare la forța de muncă din România până în anul 2060, realizată de Comisia Europeană, indică o scădere a acesteia de la 9,417 milioane de persoane în 2010 la 5,546 milioane în 2060.

Evoluția șomajului în ultimul deceniu (2000-2010), conform datelor furnizate de Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă, a înregistrat valori de maximum 845.000 de șomeri (8,4% rată a șomajului) în 2002 și minimum 575.000 de șomeri (5,8% rată a șomajului) în 2008. Prognozele Comisiei Europene arată pentru România o scădere a ratei șomajului de la 7,3% în 2010 la 7,0% în 2060.

Rata de ocupare (15-64 de ani) a evoluat în România între 63,6% în anul 2000 și 58,8 în anul 2010. Proiecțiile până în anul 2060 asupra ratei de ocupare din România, în contextul evoluțiilor economice, sociale și demografice, realizate de Comisia Europeană, scot în evidență o reducere lentă a gradului de ocupare atât pentru populația cuprinsă între 20 și 64 de ani, cât și pentru femei. Singura categorie care va înregistra o creștere a ocupării va fi reprezentată de persoanele în vârstă (55-64 de ani).

Pe baza proiecțiilor populației totale, a forței de muncă, a ratei participării, ratei șomajului și ratei ocupării, se poate determina proiecția **ratei de dependență economică a vârstnicilor**⁴ ca un indicator important care determină impactul îmbătrânirii populației asupra cheltuielilor bugetare, în particular a componentei privind cheltuielile cu pensiile. Se preconizează ca rata de dependență economică efectivă a vârstnicilor să crească de la circa 32% în 2010 la circa 109% în 2060, o deteriorare greu de susținut financiar.

³ Raportul dintre persoanele de 65 de ani și peste și persoanele între 15 și 64 de ani.

⁴ Acest indicator se determină ca raport între persoanele în vârstă inactive (65 de ani și peste) și populația ocupată totală (20-64 de ani).

Proiecții demografice realizate de instituții din România

Ca sursă principală de prognoză demografică în România, Institutul Național de Statistică a elaborat proiecții ale populației României fie în profil teritorial, fie pe regiuni de dezvoltare sau referitoare la populația activă, până la orizontul anului 2050.

Așa cum constată experții INS, evoluția fenomenelor demografice din ultimii ani, caracterizată de menținerea fertilității la un nivel redus, de creștere moderată a speranței de viață la naștere și de un sold negativ al migrației externe, a determinat scăderea populației țării. Populația României a scăzut în numai zece ani, între 1992 și 2002, cu 1,1 milioane de locuitori. Dimensiunea neașteptată a scăderii populației și, mai ales, contribuția pe care a avut-o migrația externă au scos în evidență un declin demografic important, amplificând deteriorarea situației demografice a țării, în special din perspectiva structurii pe vârste a populației.

În proiecția populației României până în 2050 au fost utilizate trei variante de proiectare: medie, optimistă și pesimistă. În toate variantele de proiectare, populația se va reduce cu valori între 3,6 milioane (variante optimistă) și 6,5 milioane de persoane (variante pesimistă). Scăderea populației va fi moderată până în anul 2050 (cu o rată medie anuală de -0,5% până în 2030 și ușor mai accentuată, de 0,6% până în 2050) principalul factor al acestei evoluții fiind scăderea naturală.

Pe fondul menținerii unor valori scăzute ale natalității și fertilității și al înaintării în vârstă a generațiilor, diferite ca mărime, structura pe grupe mari de vârstă a populației va continua să se modifice, în sensul reducerii numărului și ponderii tinerilor și al creșterii numărului și ponderii populației adulte și vârstnice (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2. Populația României pe grupe mari de vârstă – varianta medie (2007-2050)

Grupa de vârstă	2007		2030		2050	
	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
Total	21.539	100,0	19.194	100,0	16.083	100,0
0-14 ani	3.289	15,2	2.295	12,0	1.616	10,0
15-64 ani	15.049	69,9	13.187	68,7	9.401	58,5
65 ani și peste	3.200	14,9	3.712	19,3	5.066	31,5

Sursa: INS, Proiectarea populației României în profil teritorial, 2008.

În condițiile în care segmentul fertil al populației și fertilitatea se vor menține scăzute, sub nivelul de înlocuire a generațiilor, populația tânără va cunoaște o scădere semnificativă de la 3,3 milioane în 2007, la 2,3 milioane în 2030 și la numai 1,6 milioane în 2050.

Populația adultă poate ajunge la 9,4 milioane de persoane în 2050 (cu 5,6 milioane de persoane mai puțin decât în 2007). Pe fondul scăderii numărului de tineri, ponderea populației adulte în total populație va înregistra o scădere ușoară de la 69,9% în 2007 la 68,7 în 2030, după care va începe să scadă accentuat, ajungând în 2050 la 58,5%.

Pentru populația în vârstă de 65 de ani și peste este anticipată o creștere numerică continuă. Astfel, populația vârstnică va crește de la 3,2 milioane de persoane în 2007 la peste 5,1 milioane în 2050, ponderea acesteia ajungând la 31,5%, față de 14,9% în 2007.

Reducerea dimensiunii populației active se va produce prin dinamici diferite: creșterea populației active la grupa de vârstă 55-64 de ani și 65 de ani și peste și scăderea populației active de 15-24 de ani și 25-54 de ani, compusă din generații născute după 1990. Consecința acestei schimbări structurale este majorarea vârstei medii a populației active de la 40 de ani în 2006 la 43 de ani în 2025. Acest dezechilibru se va resimți și la nivelul raportului de dependență economică, deci va crește „sarcina economică” a populației active, determinată de creșterea continuă a populației vârstnice și de scăderea populației tinere.

Din proiectarea populației ocupate, se constată diminuarea acesteia de la 9,2 milioane în 2010, la 4,3 milioane în 2050. Toate grupele de vârstă resimt diminuarea populației ocupate, indiferent de regiune, populația ocupată în vârstă de muncă fiind mai mare pentru bărbați decât pentru femei.

O contribuție importantă la realizarea unor proiecții pertinente asupra populației României, și mai ales privind analiza efectelor pe termen lung ale îmbătrânirii populației, o are raportul Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice, condusă de prof. dr. Marian Preda, intitulat *Riscuri și inechități sociale în România*, publicat în septembrie 2009. Acesta, în capitolul „Dezechilibre și procese demografice și teritoriale”, a cărui elaborare a fost coordonată de prof. dr. Vasile Ghețău, realizează o proiecție fundamentată a evoluției populației României pe vârste.

Autorii raportului consideră că reculul natalității și conservarea unui nivel scăzut al acesteia își vor arăta cu forță efectele economice negative în deceniile viitoare, prin accentuarea procesului de îmbătrânire demografică și deteriorarea raportului de dependență economică. Cele cinci milioane de persoane de 65 de ani

și peste vor reprezenta, la mijlocul secolului, 30% din populația țării, de trei ori mai mult decât la începutul anilor '90. În aceste condiții, numai o restructurare radicală a sistemului de pensii și asigurări sociale și medicale va putea evita producerea unor dezechilibre cu incontestabil potențial de risc social. Datele sunt elocvente: 100 de persoane adulte, active economic în cea mai mare parte, vor avea de susținut economic aproape 55 de persoane de 65 de ani și peste, de 2,3 ori mai multe față de astăzi.

Iată și câteva concluzii pe care le trag autorii raportului prezidențial:

- până în 2050 tendințele de evoluție a structurii populației sunt evident negative, urmând să asistăm la o îmbătrânire rapidă a populației, la scăderea natalității și la creșterea raportului de dependență a persoanelor vârstnice. De-abia după 2055 presiunea pe sistemele de pensii, de sănătate și de asistență socială va începe să scadă.
- începând cu 2030-2035, pe piața muncii vor intra copiii născuți de generația tranziției, care este probabil să fie mai puțin numeroși. Doar o redresare a ratei fertilității (care ar trebui să ajungă de la 1,3 măcar la 1,5 cât este media UE pe termen mediu și la 1,7, -1,8 pe termen lung) corelată cu o reglare a fluxurilor migraționiste ar reduce acest proces;
- problema vârstnicilor fără asigurare de pensie și de sănătate va fi vizibilă în special după 2025, când persoanele care lucrează în prezent la negru sau nu lucrează deloc vor ajunge la vârste înaintate, fără a beneficia de pensii sau de asigurări de sănătate, iar costurile serviciilor minimale pentru ele vor trebui suportate de sistemul de asistență socială.

Comisia Centrală pentru Recensământul Populației și al Locuinței a furnizat rezultatele provizorii ale recensământului, printr-un comunicat de presă în 2 februarie 2012. Acestea reprezintă o primă estimare privind numărul populației, al gospodăriilor populației și al fondului de locuințe. Conform comunicatului, populația din statisticile curente era la 1 iulie 2011 de 21.354.396 de persoane. În urma recensământului, populația înregistrată a fost de 20.254.866 de persoane. Populația stabilă a României a fost de 19.042.936 de persoane, din care: 18.384.049 au fost persoane prezente, iar 658.887, temporar absente.

În aceste condiții, se înregistrează o scădere a populației stabile de 2.311.460 de persoane față de statisticile curente, anterioare recensământului. După definitivarea rezultatelor și finalizarea calculelor referitoare nu numai la număr, dar și la structura populației, demografii vor putea reface proiecțiile demografice pe termen lung, având ca date de plecare rezultatele finale ale acestui recensământ.

Proiecții demografice și ale unor indicatori ai sistemului de pensii realizate de autori

În proiecțiile demografice pe care le prezentăm în acest studiu, am plecat de la analiza, pe baza cifrelor disponibile, ipotezelor utilizate de studiul Comisiei Europene asupra evoluției prognozate a populației, folosind metodologia elaborată de domnul Valentin Lazea⁵.

Pentru aceasta, am plecat de la datele furnizate în anexa nr. 6.2, cu privire la evoluția populației prognozată de studiul Comisiei Europene. Din anexă, rezultă că populația României este prognozată să scadă cu circa 19,4%, de la 21.462.186 de locuitori (în 2010) la 17.308.201 locuitori (în 2060). Din datele prezentate de Comisia Europeană, rezultă că numărul cumulat de nașteri avute în vedere în perioada 2010-2060 este de 7.777.013. Acesta corespunde unui număr mediu de 155.540 de nașteri pe an, rata medie de fertilitate avută în vedere fiind de 1,46 nașteri/femeie.

Analiza indicatorilor demografici în România pe perioada 1990-2010 scoate în evidență că numărul mediu anual de nașteri a fost de 234,7 mii, la o rată medie de fertilitate de 1,36 nașteri/femeie.

Putem fi de acord că, datorită **ratelor de fertilitate** aflate permanent sub cele necesare pentru înlocuirea populației, din ce în ce mai puține femei care ajung la vârsta reproducerii nasc ca în trecut. Dar, chiar acceptând această aserțiune, dar păstrând neschimbată proporția femeilor care nasc din totalul populației, un calcul simplu arată că, aplicând același procent de circa 1,05% din totalul populației, care reprezentau femeile care au născut în perioada 1990-2010, la populația medie a intervalului 2010-2060, de 19.600.000 de persoane, ar rezulta 205.800 de nașteri anual. Aceasta ar conduce la un număr total al nașterilor cumulate de 10.495.800 pentru intervalul 2010-2060, adică cu peste 2.718.787 în plus față de situația prognozată de studiul Comisiei Europene.

În plus, poate fi luat în considerare suplimentar și faptul că proporția femeilor care ar dori să nască ar putea să crească, odată cu ameliorarea condițiilor socioeconomice din România, comparativ cu perioada de până în 2010. În acest caz, o creștere modestă, de la 1,05% la 1,2% din totalul populației, a femeilor care nasc ar rezulta într-un număr mediu anual de 235,2 nașteri și într-un număr

⁵ Valentin Lazea, *Tendențe demografice în România (2008-2060): o abordare critică*, Romanian Center for Economic Policies, 2008.

cumulat de nașteri de 11.995.200 în intervalul considerat, anulând o bună parte din sporul natural negativ.

O altă ipoteză plauzibilă ce poate fi avută în vedere este aceea că rata medie a fertilității, de 1,36 copii/femeie, realizată în perioada 1990-2010 în România, în condiții socioeconomice relativ precare ar putea fi dusă la 1,46 nașteri (avută în vedere în studiul Comisiei Europene ca medie în perioada 2010-2060), fapt care ar conduce la 224,57 mii de nașteri medii anuale și într-un număr cumulat de nașteri de 11.453.121 pe intervalul 2010-2060. Rezultă că orice ipoteză am avea în vedere, prognoza de numai 155,54 nașteri pe an, avută în vedere în studiul Comisiei Europene, este exagerat de pesimistă.

Există totuși un anumit risc care poate face ca această prognoză pesimistă să se îndeplinească, și anume faptul că cea mai mare parte a emigrației românești (peste 63% în anul 2010) o constituie femeile. Dacă la aceasta adăugăm faptul că aproximativ 63,6% din totalul emigrației românești este reprezentată de persoane cu vârsta cuprinsă între 18 și 40 de ani (adică tocmai perioada de fertilitate), obținem imaginea unor nașteri care nu mai au loc ori au loc în străinătate, văduvind România de o sursă importantă de creștere.

Numărul cumulat de decese pentru perioada 2010-2060, avut în vedere în studiul Comisiei Europene, este de 12.549.864, rezultând într-o medie anuală (linearizată) de 246.076 de decese/an. Această cifră este plauzibilă, dacă o comparăm cu media de 262.690 de decese pe an, media anilor 1990-2010. Reducerea cu aproximativ 6,3% a numărului anual al deceselor față de perioada de referință poate fi pusă în legătură cu ameliorarea condițiilor socioeconomice și cu creșterea speranței de viață, la 81,8 ani (pentru bărbați) și la 86,7 ani (pentru femei).

Acceptând cifra totală de decese înaintată de studiul Comisiei Europene, de 12.549.864, dar corectând cifra totală de nașteri la 10.495.800, ajungem la un spor natural negativ (pentru perioada 2010-2060) de 2.054.064 de locuitori, față de un spor natural negativ de 4.772.851 de locuitori, prognozat de Comisia Europeană.

Țările din Uniunea Europeană pot să compenseze sporul natural negativ printr-o migrație netă (influx net de imigranți). De altfel, studiul Eurostat, „EUROPOP 2008 convergence scenario” prognozează că, la nivelul Uniunii Europene, întreg sporul negativ de 47.902.800 de persoane va fi mai mult decât compensat printr-un influx net de 58.221.400 de imigranți. Chiar dacă această ipoteză este total fezabilă, este greu de lămurit modalitatea în care se distribuie imigrații pe țări ale Uniunii Europene.

Nu este plauzibil ca România să atragă doar 18,4 imigranți la mia de locuitori (sau 1,84 la sută), așa cum sugerează studiul Eurostat, adică de trei ori mai puțini, proporțional, decât Slovacia, de șapte ori mai puțini decât Cehia, de nouă ori mai puțini decât Grecia și de unsprezece ori mai puțini decât Portugalia? Numai dacă avem în vedere potențialul de imigranți dinspre Republica Moldova, Ucraina, China și alte țări asiatice, răspunsul pare a fi negativ. O creștere modestă a ratei migrației nete, la numai 25 la mie (sau 2,5 la suta de locuitori) s-ar traduce într-un influx total de imigranți în România de 479.250 de persoane, iar o creștere a ratei la 40 la mie ar echivala cu un influx de 766.880 de persoane.

În cazul veridicității acestor ipoteze, este posibil să presupunem că, la sfârșitul intervalului de prognoză (anul 2060), populația României ar ajunge la circa 19,7 milioane de persoane. Aceasta ar corespunde însă unei reduceri a populației cu circa 8,3% (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3. Evoluția populației României (2010-2060)

2010	2020	2030	2040	2050	2060	Modificare 2060/2010	
						absolută	relativă (%)
21462,2	20950,2	20674,8	20315,9	20078,4	19676,4	-1785,8	-8,32

Sursa: Calcule ale autorilor.

Calculul autorilor, prezentate în studiu, sunt concordante cu următoarele ipoteze:

- o cohortă tânără în scădere (dar nu atât de abruptă ca în studiul Comisiei Europene), în condițiile unui număr tot mai mic de femei care ajung la vârsta reproducerii, păstrând constantă proporția femeilor care nasc în totalul populației (1,05%), precum și rata natalității (1,36 nașteri/femeie);
- o cohortă vârstnică tot mai numeroasă, în condițiile creșterii speranței de viață la 81,8 ani (pentru bărbați) și la 86,6 ani (pentru femei);
- o populație totală în scădere continuă (dar nu atât de abruptă ca în studiul Comisiei Europene);
- o populație în vârstă de muncă rezultată din ipotezele de mai sus, în scădere continuă (dar nu atât de abruptă ca în studiul Uniunii Europene).

În ceea ce privește valorile ratelor de dependență rezultate în urma calculului autorilor, acestea sunt sumarizate în tabelul nr. 4.

Tabelul nr. 4. Rate de dependență

Anul	Rate de dependență (%)		
	Populație tânără	Populație vârstnică	Totală
2010	21,58	21,34	42,92
2020	21,93	25,56	47,49
2030	22,08	29,83	51,91
2040	23,03	39,00	62,03
2050	23,67	47,98	71,65
2060	24,15	53,37	77,52

Sursa: Calculele autorilor.

Comparând ratele de dependență obținute de autori cu cele proiectate de experții Comisiei Europene, rezultă că primele sunt mai ridicate până în 2040, fiind ceva mai reduse după aceea, astfel încât, în 2060 se va realiza o rată totală de dependență de 77,52% față de cea propusă de prognoza Comisiei Europene, care este de 86,69%, adică cu 9,17 puncte procentuale mai mare.

Comparații privind evoluția demografică la nivelul Uniunii Europene

Am introdus în studiu o serie de elemente comparative ale evoluției demografice în țările Uniunii Europene pentru același interval 2010-2060, pentru a putea vedea locul României și, mai ales, trendul demografic în care experții consideră că va evolua Europa în următorii 50 de ani.

Proiecțiile demografice ale Comisiei Europene arată că **ratele totale de fertilitate** urmează să crească ușor în perioada analizată (2010-2060). Rata totală a fertilității la nivelul Uniunii Europene va crește de la 1,59 în 2010 la 1,71 până în 2060, România având o creștere de la 1,38 la 1,55 nașteri/femeie.

În aceeași perioadă, **speranța de viață la naștere** în Uniunea Europeană va crește cu 7,9 ani, de la 76,7 ani în 2010 la 84,6 ani în 2060. Speranța de viață la 65 de ani, indicator foarte important pentru sistemele de pensii din țările membre, va crește cu 5,2 ani pentru bărbați și 4,9 ani pentru femei, până în 2060. Astfel, în 2060, **speranța de viață la 65 de ani** va atinge 22,4 ani pentru bărbați și 25,6 ani pentru femei, România înregistrând 20,8 ani pentru bărbați și 23,8 ani pentru femei.

Între 2010 și 2060, **migrația netă** cumulată la nivelul țărilor membre ale Uniunii Europene se estimează a fi de 55 de milioane de persoane. Fluxurile nete ale persoanelor în stare de migrație se vor concentra, până în 2060, în câteva țări de destinație: Italia (15,4 milioane), Spania (10,9 milioane) și Marea Britanie

(8,6 milioane). În perioada 2010-2060, țările care înregistrează în prezent ieșiri nete de persoane în migrație (Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania și România) vor înregistra scăderi ale acestor fluxuri sau chiar schimbarea de sens a acestora în decadele următoare.

Datorită dinamicilor așteptate ale ratelor de fertilitate, speranței de viață și ratelor de migrație, se proiectează ca **populația Uniunii Europene** să crească de la 501 milioane de persoane în 2010 la circa 517 milioane în 2060. În timp ce populația Uniunii Europene va înregistra o creștere în 2060, comparativ cu 2010, există mari diferențe în trendurile privind populația în diferitele state ale Uniunii. Aproape jumătate din statele Uniunii vor înregistra scăderea populației totale (printre care și România), pe când cealaltă jumătate va înregistra creșteri.

Structura pe vârste a populației Uniunii Europene va înregistra schimbări semnificative. Proporția populației tinere (0-14 ani) va rămâne relativ constantă (circa 15%) până în 2060, în timp ce populația între 15 și 64 de ani va scădea notabil, de la 67% la 56%. În același timp, persoanele de 65 de ani și peste vor deveni mai multe, crescând de la 18% la 30% din populației.

Ca urmare a acestor tendințe diferite a proiecțiilor grupelor de vârste, **rata de dependență a vârstnicilor** va crește de la 26% la 52,5% pentru întreaga Uniune Europeană, în perioada 2010-2060. Practic, Uniunea Europeană va avea în loc de patru persoane în vârstă de muncă la fiecare persoană de 65 de ani și peste, în 2010, două astfel de persoane în 2060.

Rata de dependență totală a vârstelor⁶ va crește de la 49,3% în 2010 la 77,9% în 2060. În statele Uniunii Europene se constată o creștere relativ mică a ratei totale de dependență în țări ca Belgia, Danemarca, Irlanda și Marea Britanie, în timp ce țări ca Polonia, Slovacia, România și Letonia se vor confrunta cu o creștere de peste 40% în 2060.

Urmărind tendințele demografice în perspectivă globală și folosind statisticile Națiunilor Unite, se poate constata că populația Uniunii Europene s-a înjumătățit, raportat la populația lumii, în 2010 față de 1950, de la 14,7% la 7,2%. Această evoluție va continua până în anul 2050, astfel încât populația Uniunii Europene va ajunge la 5,4% din populația lumii.

Rata totală de participare (pentru grupele de vârstă între 20 și 64 de ani) va crește cu 3,1 puncte procentuale (de la 75,6% în 2010 la 78,7% în 2060).

⁶ Populația de 14 ani și mai puțin și populația de 65 de ani și peste raportată la populația în vârstă de muncă (15-64 de ani).

În Uniunea Europeană cea mai mare rată de participare va fi înregistrată de persoanele între 55 și 64 de ani (cu circa 20 de puncte procentuale pentru femei și 10 puncte procentuale pentru bărbați), contribuind la diminuarea diferenței dintre sexe în ceea ce privește ratele de participare, până în 2060.

Se estimează ca **oferta totală de muncă** în Uniunea Europeană să crească cu 1,4% în perioada 2010-2020 (grupa de vârstă 20-64 de ani), reprezentând aproximativ 3,3 milioane de persoane. Aceasta se datorează creșterii ofertei de muncă a femeilor, în timp ce oferta de muncă a bărbaților rămâne neschimbată. În perioada 2020-2060 însă, forța totală de muncă se va contracta cu 11,8%, reprezentând circa 27,7 milioane de persoane (sau 24,5 milioane de persoane comparând cu anul 2010). Există o mare diversitate între statele membre UE, forța de muncă înregistrând de la o creștere cu 24,9% în Irlanda la o scădere de 38,5% în România. Practic, în majoritatea țărilor UE (21 de state) se vor înregistra scăderi semnificative ale ofertei de muncă până în 2060.

În cele 27 de țări membre ale Uniunii Europene, **rata șomajului** se presupune să scadă cu 3,2 puncte procentuale (de la 9,7% în 2010 la 6,5 în 2060). În această perioadă, și în România se preconizează o rată a șomajului în scădere, dar numai cu 0,6 puncte procentuale (de la 7,6% în 2010 la 7% în 2060).

Comisia Europeană a prognozat o creștere a **ratei totale de ocupare** de la 68,6% în 2010 la 73,8% în 2060, dar cu variații foarte mari între țările membre ale UE, provocate în special de efectele crizelor economice asupra evoluției șomajului.

Ca urmare a procesului rapid de îmbătrânire a populației, **structura pe vârste a populației active** din Uniunea Europeană se schimbă semnificativ. Proporția lucrătorilor în vârstă (55-64 de ani) în forța de muncă (20-64 de ani) va crește cu aproximativ 40%, de la 13,2% în 2010 la 18,7% în 2060.

Rata de dependență economică efectivă a vârstnicilor va crește semnificativ în țările membre ale Uniunii Europene, de la circa 40% în 2010 la 74% în 2060. Analizând această situație, se constată că rata de dependență economică efectivă a vârstnicilor o să varieze, în 2060, de la minimum 55% în Irlanda la maximum 109% în România. Această rată se presupune a fi peste 85% în numai opt țări, și anume: Bulgaria, Ungaria, Italia, Letonia, Malta, Polonia, România și Slovacia în 2060.

Rata totală de dependență economică⁷ va crește peste 150% până în 2060. Acest indicator reflectă impactul foarte puternic al procesului de îmbătrânire a populației în majoritatea statelor Uniunii Europene. Totuși, vor fi înregistrate diferențe notabile între țări. În timp ce în Bulgaria, Luxemburg, Polonia, România, Slovenia și Slovacia se preconizează o creștere de peste 40 de puncte procentuale, între 2010 și 2060, în Danemarca, Spania, Franța, Malta, Suedia și Marea Britanie, creșterea se va situa sub 20 de puncte procentuale.

Efecte ale Strategiei EUROPA 2020 asupra ocupării în România

Prin adoptarea Strategiei EUROPA 2020 statele membre adoptă de fapt o nouă viziune a economiei sociale de piață a Europei în următorul deceniu, care să contribuie la ieșirea din criza economică și financiară și să construiască o economie inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii, caracterizată de niveluri ridicate de ocupare a forței de muncă, productivitate și coeziune socială.

În acest scop, Comisia Europeană a adoptat cinci obiective principale:

- 1) **ocuparea forței de muncă** (o rată de ocupare a forței de muncă de 75% în rândul populației cu vârste cuprinse între 20 și 64 de ani);
- 2) **cercetare, dezvoltare și inovare** (un nivel al investițiilor publice și private în cercetare și dezvoltare de 3% din PIB-ul UE);
- 3) **schimbări climatice și energie** (reducerea cu 20% a emisiilor de gaze cu efect de seră (sau chiar cu 30%, în condiții favorabile) față de nivelurile înregistrate în 1990; creșterea ponderii surselor de energie regenerabile până la 20%; creșterea cu 20% a eficienței energetice);
- 4) **educație** (reducerea abandonului școlar la sub 10%; creșterea la peste 40% a ponderii absolvenților de studii superioare în rândul populației în vârstă de 30-34 de ani);
- 5) **sărăcie și excluziune socială** (reducerea cu cel puțin 20 de milioane a numărului persoanelor care suferă sau riscă să sufere de pe urma sărăciei și a excluziunii sociale).

În România a fost adoptat Programul Național de Reformă 2011-2013, document strategic care consacră: țintele naționale (tabelul nr. 5), principalele măsuri pentru atingerea acestora, reformele prioritare, precum și eventualele blocaje în calea creșterii economice și a ocupării forței de muncă.

În ceea ce privește stabilirea obiectivului privind rata de ocupare pentru grupa de vârstă 20-64 de ani, de 70%, s-a pornit de la un scenariu care a inclus

⁷ Calculată ca raport între populația inactivă totală și populația ocupată.

evoluția istorică a ritmului anual de creștere a ratei ocupării, potențialul de creștere economică și evoluția demografică prognozată pentru următorul deceniu.

Tabelul nr. 5. România: Ținte naționale specifice

Obiectiv UE-27	Valoare asumată de România
1. Rata de ocupare a populației cu vârsta de 20-64 ani – 75%	70%
2. Investiții în cercetare și dezvoltare – 3% din PIB	2%
3. Energie și schimbări climatice (20/20/20)	
- Reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră – 20%	20%
- Ponderea energiei din surse regenerabile în consumul final brut – 20%	24%
- Creșterea eficienței energetice – 20%	19% (10 Mtep, exprimat ca reducere a consumului de energie primară)
4. Educație	
- Rata părăsirii timpurii a școlii – 10%	11,3%
- Rata populației cu vârsta de 30-34 ani absolventă a unei forme de educație terțiară – 40%	26,7%
5. Promovarea incluziunii sociale, în special prin reducerea sărăciei – reducerea cu cel puțin 20 milioane a numărului de persoane aflate în risc de sărăcie și excluziune socială	580.000 persoane

Sursa: Programul Național de Reformă 2011-2013.

Îmbătrânirea populației active și migrația forței de muncă tinere către alte zone ale Europei, coroborate cu gradul redus de ocupare a populației cu vârsta cuprinsă între 20 și 64 de ani, numărul total de salariați, raportat la numărul total al contribuabililor la sistemul public de pensii, au un impact negativ deosebit asupra economiei românești.

De aceea, se impune continuarea eforturilor de investiție în forța de muncă, prin susținerea creșterii gradului de ocupare a persoanelor tinere, coroborate cu măsuri privind creșterea natalității, în special prin dezvoltarea de strategii țintite atât către individ, cât și către agenții economici. O mai bună anticipare a necesarului de calificări, inclusiv a competențelor noi de pe piața muncii, poate contribui semnificativ la creșterea gradului de ocupare. Este necesară continuarea eforturilor care să asigure creșterea participării forței de muncă, combaterea șomajului structural, reducerea șomajului în rândul tinerilor și a abandonului școlar timpuriu, asigurându-se totodată că salariile obținute reflectă atât calificarea persoanelor, cât și productivitatea muncii acestora.

Efecte ale crizei economico-financiare asupra sistemelor de pensii

Criza financiară afectează grav atât sistemele de pensii capitalizate, administrate privat, cât și sistemele de pensii publice. Analiza impactului crizei economico-financiare asupra sistemelor de pensii a fost privită cu multă seriozitate atât de OECD, cât și de Comisia Europeană și Banca Mondială. Aceste instituții au publicat, încă din 2009, note prin care au scos în evidență gravitatea efectelor crizei asupra sistemelor de pensii.

În acest context, impactul crizei economice și financiare asupra **sistemelor de pensii capitalizate** depinde de patru factori principali, și anume:

- schimbări ale prețurilor activelor și posibila recuperare pe termen mediu. Pensiile finanțate sunt direct afectate de criza financiară, deoarece criza devalorizează fondurile care au fost acumulate până la criză. Gradul de devalorizare depinde de portofoliul de investiții. În general, criza se estimează că a redus activele acumulate în fondurile de pensii cu 15,8%. Deși pe termen scurt pierderile sunt îngrijorătoare, pe termen lung (important pentru orice sistem de pensii capitalizate) ele nu sunt relevante;
- proporția veniturilor din pensii care provin din activele conturilor individuale capitalizate. Conturile individuale capitalizate (Pilonul II) formează numai o parte din pachetul total de venituri la ieșirea la pensie. Între țările din Europa Centrală și de Est, membre ale Uniunii Europene, România are cel mai mic venit din pensii care va putea fi furnizat de Pilonul II, de numai 22%, în timp ce țări ca Slovacia și Polonia au o proporție de 55%, respectiv 49,5%;
- prezența pensiilor sociale minime ca parte integrantă a sistemului de pensii. Valoarea medie a acestor beneficii sociale minime este de până la 30% din media salariului mediu la nivel național. În România s-a introdus indemnizația socială pentru pensionari (echivalent al pensiei sociale minime), ca sprijin al statului, acoperit de bugetul de stat, care reprezintă circa 18% din salariul mediu brut la nivel național;
- reglementările și cadrul instituțional privind plata pensiilor capitalizate obligatorii în baza fondurilor acumulate până la ieșirea la pensie. Doar un număr mic de asigurați vor ieși la pensie într-o perioadă în care pensiile lor vor fi reduse din cauza scăderii activelor. Din fericire, în țările din Europa Centrală, care și-au reformat sistemele de pensii (între care și România) la începutul anilor '90, marea majoritate a persoanelor se vor pensiona din sistemul privat de pensii (Pilonul II) în 15 sau mai mulți ani, nefiind afectați de criza actuală.

Sistemele de pensii publice vor fi afectate de criza financiară într-un mod mai puțin dramatic și imediat. Recesiunea globală în curs va reduce contribuțiile la veniturile sistemelor de pensii publice ca rezultat al creșterii ratei șomajului sau reducerii câștigurilor salariale la care se aplică cotele de contribuții. Cheltuielile cu pensiile publice vor crește deoarece din ce în ce mai multe persoane se vor pensiona, căutând să-și protejeze cel puțin veniturile într-o perioadă de recesiune economică.

Efectele resimțite de membrii sistemelor publice de pensii vor depinde de modul în care guvernele vor gestiona scăderea veniturilor. Guvernele au câteva variante de acțiune:

- să finanțeze în totalitate deficitul sistemelor de pensii;
- să renunțe la majorările și indexările de pensii promise.

Alegerea uneia dintre cele două căi sau a unei a treia care să le îmbine pe cele două de mai sus va fi influențată politic deoarece pensia este doar unul dintre sistemele în competiție pentru resurse publice limitate. În România, soluția guvernului a fost una mixtă. În primul rând, deficitul bugetului asigurărilor sociale de stat este finanțat în totalitate de bugetul de stat. În al doilea rând, valoarea punctului de pensie a rămas neschimbată (fiind practic înghețată), astfel încât cheltuielile cu pensiile publice să nu crească.

În unele cazuri, țările care au introdus un al doilea pilon de pensii ar putea fi tentate să repartizeze o parte din contribuțiile sociale destinate Pilonului II înapoi la sistemul public (cazul recent al Argentinei și Ungariei). Pe termen scurt, această soluție rezolvă unele probleme, dar pe termen lung va avea consecințe negative asupra beneficiilor individuale.

Instrumente de simulare a evoluției proiecțiilor financiare ale sistemului de pensii din România

Sistemele de pensii de tip PAYG au fost, adesea, lansate fără a avea la bază o fundamentare foarte solidă, fără o analiză atentă a efectelor pe care sistemul de pensii în cauză le va avea pe termen mediu și lung asupra persoanelor în vârstă, asupra lucrătorilor, dar mai ales asupra finanțelor publice. Pentru a asigura sustenabilitatea unui sistem de pensii este necesar să existe un control permanent asupra efectelor pe care factori precum speranța de viață, tendințele demografice, gradul de ocupare, alături de alți factori, îl pot avea asupra unui astfel de sistem.

În acest context, Banca Mondială a dezvoltat un set de instrumente conținând opțiuni de simulare, denumit PROST (*Pension Reform Options Simulation Toolkit*), care să fie utilizat la reformarea sistemelor de pensii. Acest model este utilizat în peste 80 de țări și este conceput pentru a promova elaborarea de politici fundamentate, capabile să reducă decalajul dintre analiza calitativă și cea cantitativă a sistemelor de pensii.

Modelul PROST este un model flexibil, ușor de adaptat la particularitățile fiecărei țări, bazat pe utilizarea calculatorului, conceput ca un instrument de simulare a evoluției în timp a sistemului de pensii și a implicațiilor fiscale ale diverselor tipuri de reformă (nivelul contribuțiilor la sistemul asigurărilor sociale, potențialele drepturi de asigurări sociale care pot fi acordate într-o anumită perioadă de timp, dar și estimarea veniturilor și a cheltuielilor presupuse de respectivul sistem de pensii).

Cu ajutorul acestui model se determină evoluția datoriilor implicite reprezentate de plata pensiilor, sustenabilitatea sistemului de pensii pe termen lung, simularea impactului diverselor măsuri de reformă, cum ar fi reforma parametrică (mod de indexare, rate de contribuție, vârsta de pensionare) și reforma sistemică (introducerea pilonului privind pensiile private).

Modelul PROST utilizează datele specifice fiecărei țări, generând proiecții demografice ale populației care, combinate cu diferite scenarii economice, oferă prognoze cu privire la viitorul număr de beneficiari și de contribuabili. Aceste date generează la rândul lor fluxuri de venituri și cheltuieli, proiectând balanțe fiscale și luând în considerare prefinanțarea parțială a datoriilor.

Modelul utilizează variabile de intrare provenite din trei domenii, descrise în detaliu în studiu, și anume:

- **variabile demografice:** populația de bază pe vârste și sexe; rata fertilității; rata mortalității; fluxul net al migrației;
- **variabile economice:** variabile macroeconomice (produs intern brut, inflație, rata dobânzii); variabile privind piața muncii (forță de muncă, șomaj, salarii);
- **variabile privind sistemul de pensii:** contribuabili, beneficiari, vârsta de pensionare, rata de înlocuire, indexarea pensiilor, rata contribuției.

În urma aplicării schemei generale de calcul aplicată de model, acesta furnizează cinci module de ieșire, ale căror elemente de detaliu sunt descrise în studiu, și anume:

- **modulul 1 – proiecția populației**, cuprinzând prognoza populației, inclusiv tabele de mortalitate, piramida populației și alte astfel de elemente;
- **modulul 2 – structura demografică**, incluzând forța de muncă și ocuparea forței de muncă, numărul contribuabililor și al beneficiarilor, rata de dependență;
- **modulul 3 – fluxuri financiare ale sistemului de pensii publice**, cuprinzând proiecțiile salariilor și drepturilor privind pensiile, veniturile și cheltuielile sistemului de pensii, balanța sistemului de pensii și ajustările necesare echilibrării acesteia. Acest modul stabilește și datoria implicită cu pensiile ce reprezintă valoarea actuală a pensiilor care urmează a fi plătite în viitor pe baza drepturilor determinate acrual atât către actualii pensionari (toate categoriile) cât și către actualii contribuabili;
- **modulul 4 – fluxurile financiare ale sistemului multipilon**, urmărind impactul reformei atât asupra individului, cât și asupra sistemului. Plata beneficiilor și ratele de înlocuire sunt calculate în conformitate cu fiecare dintre cei trei piloni. Fluxurile financiare sunt calculate pentru fiecare pilon în parte, iar datoria implicită a sistemului de pensii este calculată pentru sistemul reformat;
- **modulul 5 – conturi individuale de pensionare**, generând prognoze de beneficii sau contribuții în funcție de vârstă, sex, vârsta de intrare pe piața muncii, vârsta standard de pensionare, profilul câștigurilor, rata mortalității etc., pentru șase persoane aflate în situații diferite.

Exemplificarea aplicării modelului PROST pentru sistemul de pensii din România

Modelul PROST a fost utilizat exemplificativ pentru evidențierea sustenabilității financiare a sistemului de pensii din România. În acest sens, studiul prezintă în detaliu, exemplificativ, intrările și ieșirile principale folosite în cazul simulării pentru România, anul de bază de la care s-a plecat pentru simulare fiind 2008.

Principalele ipoteze utilizate privind indicatorii macroeconomici sunt:

- variabile macroeconomice: evoluția produsului intern brut pe perioada modelată; evoluția inflației pe perioada modelată; evoluția indicelui prețurilor;
- variabile cu privire la forța de muncă: total contribuabili, distribuția acestora pe vârste și sex; venituri asigurate; contribuții datorate, respectiv colectate din salarii.

În ceea ce privește sistemul de pensii, principalele ipoteze care au fost utilizate sunt cele referitoare la:

- structura demografică a sistemului de pensii – pe tipuri de pensie și sexe;
- date referitoare la pensionare, cum ar fi: vârsta de pensionare, stagiul de cotizare prevăzut de lege etc.;
- stagiul de cotizare mediu la pensionare.

Rezultatele simulărilor oferă informații relevante despre sustenabilitatea sistemului de pensii și se referă în principal la:

- perioada de timp în care sistemul de pensii PAYG poate fi susținut în condițiile în care cotele de contribuție și rata de înlocuire la momentul modelării sunt menținute;
- nivelul cotelor de contribuție necesar a fi reglementat astfel încât sistemul să devină sustenabil;
- rata de înlocuire care poate fi asigurată pentru ca sistemul să devină sustenabil, având în vedere o cotă de contribuție dată.

Din datele proiectate, referitoare la structura demografică, se observă că numărul populației totale este în continuă scădere, ajungând până în anul 2075 la aproximativ 15,9 milioane de persoane, față de aproximativ 21,5 milioane la nivelul anului 2008, aspect ce determină o creștere semnificativă a ratei de dependență a populației care ajunge la nivelul anului 2060 la cota de 94,0 și la 87,6 la nivelul anului 2075.

De asemenea, se observă că populația din grupa de vârstă 20 de ani și peste înregistrează o continuă scădere până la nivelul anului 2055, când această tendință devine ușor crescătoare. Astfel, față de anul 2008, populația de sex feminin, pentru grupa de vârstă 20 de ani și peste, ajunge la nivelul anului 2075 să atingă cota de 81,2, ceea ce înseamnă o scădere de aproximativ 50%. Aceeași tendință se înregistrează și pentru populația de sex masculin care înregistrează o scădere de aproximativ 50% în anul 2075, față de anul 2008 (179,6 la nivelul anului 2008 și de 86,3 în anul 2075).

Speranța de viață, pentru ambele sexe, la grupele de vârstă 20, 60 și 65 de ani, respectiv la vârsta de pensionare, este în continuă creștere, ceea ce conduce la o ușoară creștere a raportului sprijinului individual până în anul 2025 în proporție de 3,2% pentru grupa de vârstă 15 ani și peste și de 2,9% pentru grupa de vârstă 20 de ani și peste pentru bărbați, respectiv 2,2% și 1,9% pentru femei, moment de la care nivelul raportului sprijinului individual începe să înregistreze o ușoară scădere, ajungând la nivelul anului 2075 la 2,4%, respectiv 2,1% pentru bărbați grupele 15 ani și peste și 20 de ani și peste, iar pentru femei 1,9%, respectiv 1,7%, pentru aceleași grupe de vârstă.

Deci, pe fondul scăderii continue a populației în vârstă de muncă și al creșterii speranței de viață, sustenabilitatea financiară a sistemului public de pensii poate fi serios afectată, aspect ce impune identificarea unor soluții care să asigure viabilitatea sistemului de pensii.

De asemenea, din analiza datelor furnizate se constată și faptul că populația de vârstă inactivă de sex feminin este mai numeroasă decât cea de sex masculin, aspect care a determinat majorarea vârstei de pensionare pentru femei (aspect reglementat în prezent prin Legea nr. 263/2010, cu modificările și completările ulterioare).

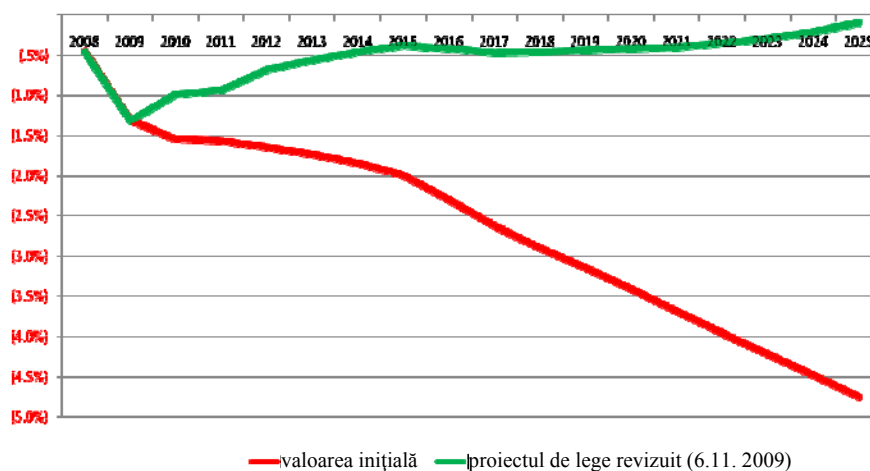
Din analiza datelor obținute din simulare, se poate observa faptul că procentul persoanelor care primesc pensia minimă înregistrează o creștere continuă, ajungând să atingă la nivelul anului 2075 aproximativ 40%, femeile având o pondere mult mai accentuată decât bărbații.

Creșterea numărului salariaților, respectiv a numărului contribuabililor efectivi la sistemul public de pensii, are impact direct asupra nivelului contribuțiilor datorate de salariați și, pe cale de consecință, asupra veniturilor sistemului de pensii. Din analiza acestor date putem concluziona că pentru asigurarea sustenabilității sistemului public de pensii se impune atât o creștere a numărului contribuabililor, cât și a gradului de colectare a contribuțiilor datorate de salariați. Așadar, statul trebuie să găsească acele mecanisme capabile să crească gradul de colectare a contribuțiilor, astfel încât nivelul contribuțiilor datorate și cel al contribuțiilor colectate să fie identic și astfel să se realizeze o creștere a nivelului veniturilor sistemului public de pensii din contribuții.

Pe baza datelor furnizate de modelul PROST, s-a exemplificat în studiu evoluția balanței fiscale a sistemului public de pensii până în anul 2025, prin comparație între situația nereformată a sistemului de pensii cu cea reformată în 2009. Trebuie arătat că:

- proiectarea nu include regimurile speciale;
- reformele principale încorporate includ schimbarea indexării pensiilor, creșterea vârstei de pensionare pentru femei la 63 de ani până în anul 2030, reducerea pensionărilor anticipate și cerințe mai stricte în ceea ce privește prestațiile de invaliditate. Proiectarea se bazează pe estimările Casei Naționale de Pensii Publice cu privire la pensionarea anticipată și invaliditate;
- înghețarea pensiilor este asumată în scenariul reformei pentru anii 2010 și 2011;

Figura nr. 3. Balanța fiscală a sistemului public de pensii (Pilon I)

Se poate vedea în figura nr. 3 că, în cazul nereformării sistemului public de pensii, deficitul acestuia ar fi evoluat de la circa 1,3% din PIB în 2009 la circa 4,8% în 2025, o valoare greu de susținut financiar, în timp ce, în cazul sistemului reformat (așa cum a și fost legiferat prin Legea nr. 263/2010), deficitul va înregistra o evoluție pozitivă, de la 1,3% din PIB în 2009 la 0,5% în 2014 și circa 0,1% în 2025.

Utilizări recente ale modelului PROST în România

În statele membre ale Uniunii Europene, indicatorii statistici privind protecția socială (inclusiv pensiile) se calculează după o metodologie armonizată (ESSPROS – *European System of Integrated Social Protection Statistics*), care asigură comparabilitatea temporală și spațială a datelor și în baza Regulamentului Consiliului și Parlamentului European nr. 458/2007 privind sistemul european al statisticilor integrate de protecție socială.

Utilizând această metodologie și simulări recente realizate cu modelul PROST, a fost elaborată „Fișa de țară referitoare la proiecțiile privind pensiile din România”, pentru Comitetul de Politici Economice al Comisiei Europene.

Din simulările efectuate a rezultat că cheltuielile cu pensiile publice vor crește cu 3,7% din PIB între 2010 și 2060, cu cea mai mare creștere între 2030 și 2040 (1,38%), când se va finaliza creșterea vârstei legale de pensionare (tabelul nr. 6).

Tabelul nr. 6. Proiecții ale cheltuielilor cu pensiile publice

Indicator	2005	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Cheltuieli brute cu pensiile publice	6,19	9,82	9,21	10,25	11,63	12,76	13,52
Cheltuieli nete cu pensiile publice	5,88	9,33	8,75	9,74	11,05	12,12	12,84
Contribuții la pensiile publice	#N/A	7,15	8,07	9,66	11,13	12,47	13,72

Sursa: „Fișa de țară referitoare la proiecțiile privind pensiile din România”, elaborată pentru Comitetul de Politici Economice al Comisiei Europene.

Cheltuielile cu pensiile publice au crescut semnificativ în ultimii zece ani, deoarece nivelul pensiei medii era foarte scăzut (echivalentul a 403,8 euro în 2000). Valoarea punctului de pensie a continuat să crească, astfel că pensia publică medie a crescut de 2,5 ori, în timp ce PIB-ul a crescut cu numai 70%; de aceea cheltuielile cu pensiile au căpătat o greutate semnificativă în PIB. Se așteaptă ca trendul de creștere a acestor cheltuieli în PIB să înceteze și să fie urmat de o stabilizare și o scădere considerabilă, consecință a reformării sistemului de pensii.

Ipotezele macroeconomice arată că salariul mediu se va dubla între 2040 și 2060, în timp ce PIB-ul va crește cu 76%. Contribuțiile la pensiile publice vor crește și se așteaptă o îmbunătățire a colectării contribuțiilor, atât în ceea ce privește numărul, cât și sumele.

Creșterea ponderii cheltuielilor cu pensiile publice, de 3,3% din PIB, între 2030 și 2060 este datorată practic schemelor de pensionare pentru limită de vârstă și pensionare anticipată, în timp ce ponderea pensiilor de invaliditate și de urmași rămâne constantă. Este evident că aportul principal la creșterea cheltuielilor cu pensiile provine de la rata de dependență a sistemului, ca urmare a îmbătrânirii populației, care va schimba decisiv raportul dintre populația vârstnică și cea activă, vârful acestei creșteri fiind în perioada 2030-2050.

În plus, gradul de acoperire va continua să scadă și din cauza diminuării populației, așa cum se proiectează pentru anii viitori. Diminuarea populației are de asemenea impact asupra numărului de pensionari de invaliditate, care va scădea ca și cel al pensiilor acordate pentru urmași.

Rata ocupării va avea un impact limitat asupra cheltuielilor cu pensiile în PIB deoarece proiecția acesteia prevede o creștere modestă pe tot orizontul de prognoză. Reforma pensiilor atenuază creșterea pensiei medii, în timp ce creșterea economică viitoare va conduce la rate ale beneficiilor mai mici. Se așteaptă ca numărul de pensionari să se micșoreze, în timp ce numărul persoanelor

peste 65 de ani va continua să crească, așa că raportul între aceste numere va scădea. În toată perioada analizată, numărul pensionarilor va crește cu 0,4%, în timp ce numărul populației de 65 ani și peste va crește cu 1,3%

Măsuri de îmbunătățire a sustenabilității financiare a sistemului de pensii

Evoluția demografică pe termen lung și a parametrilor financiari ai sistemului de pensii din România impune măsuri structurale de îmbunătățire a sustenabilității financiare a sistemului. Aceste măsuri trebuie dirijate către sporirea veniturilor sistemului de pensii, dar și spre reducerea cheltuielilor acestuia, în paralel cu diversificarea finanțării sistemului prin capitalizare și administrare privată. Măsurile propuse sunt axate pe cinci politici publice care se referă la următoarele obiective:

a) Noi reglementări în domeniul pensiilor anticipate și al pensiilor de invaliditate

Obiectivul general al acestei politici publice îl constituie instituirea unui set de măsuri destinat îndeplinirii condițiilor și criteriilor de pensionare anticipată și de pensionare pentru invaliditate. Aceasta deoarece, din ce în ce mai multe persoane care mai au doar câțiva ani până la pensie preferă să se înscrie pentru obținerea unei pensii anticipate, suportând reducerile drastice ale cuantumului pensiei sau – în situația în care nu au vocație pentru pensie anticipată – să încerce, prin diferite mijloace, să obțină o pensie pentru motive de invaliditate.

Ca obiective specifice se pot preciza:

- reglementarea condițiilor în care o persoană poate beneficia de pensie anticipată și stabilirea penalităților pentru acest tip de pensie;
- revizuirea criteriilor medicale care stau la baza pensionărilor pentru invaliditate;
- instituirea unui mecanism de control al pensionărilor pentru invaliditate, astfel încât să se elimine sau cel puțin să se țină sub control strict eventualele abuzuri.

Impactul social al acestor măsuri se regăsește în beneficii cum ar fi:

- fundamentarea și distribuirea corectă a fondurilor destinate plății drepturilor de pensie;
- asigurarea unui cadru legislativ adaptat noilor realități sociale și economice, destinat persoanelor aflate în nevoie, și nu deschis abuzurilor;

- încurajarea persoanelor afectate de aceste măsuri să rămână active pe piața muncii, să-și găsească un loc de muncă adecvat pregătirii lor sau să participe la cursuri de recalificare și reconversie profesională;
- O mai bună fundamentare a bugetului asigurărilor sociale, prin faptul că pot fi previzionate mai ușor cheltuielile privind plata pensiilor.

b) Instituirea unui sistem contributiv al pensiilor pentru agricultori

Obiectivul general al politicii publice îl constituie instituirea unui sistem de pensii publice, contributiv, destinat persoanelor care își desfășoară activitatea exclusiv în sectorul agricol.

Ca obiective specifice se pot menționa:

- reglementarea condițiilor de participare la sistemul pensiilor pentru agricultori;
- stabilirea modului de acordare a diferitelor drepturi de pensie;
- asigurarea sustenabilității financiare a sistemului de pensii pentru agricultori și reglementarea cotelor de participare la acest sistem pentru persoanele fizice beneficiare și pentru stat.

Impactul social al acestei măsuri se regăsește în beneficii cum ar fi:

- dezvoltarea unui sistem adecvat de pensii capabil să răspundă specificului unei categorii socioprofesionale aparte, reprezentat de persoanele care își desfășoară activitatea în sectorul agricol;
- fundamentarea și distribuirea corectă a fondurilor destinate plății drepturilor de pensie pentru agricultori;
- crearea condițiilor necesare pentru agricultorii activi de a-și asigura riscul îmbătrânirii;
- îmbunătățirea nivelului de trai al persoanelor care își desfășoară activitatea în sectorul agricol;
- degrevarea bugetului de stat de plata unui număr mare de indemnizații sociale minime pentru această categorie de persoane.

c) Prelungirea vieții active a persoanelor care împlinesc vârsta de pensionare

Obiectivul general al acestei măsuri este prelungirea vieții profesionale și creșterea numărului de locuri de muncă, în paralel cu îmbunătățirea sustenabilității financiare a sistemului de pensii.

Dintre obiectivele specifice pot fi menționate:

- sporirea participării la forța de muncă și a capacității de integrare profesională;
- creșterea ratei de angajare în rândul lucrătorilor vârstnici;
- acordarea de stimulente persoanelor vârstnice care aleg să rămână în activitate – la sistemul de pensii, beneficii sociale sau la scutiri/reduceri de impozite.

Reglementarea propusă pleacă de la faptul că fenomenul de îmbătrânire a populației și de scădere a populației active impune luarea de măsuri menite să atragă și să mențină pe piața forței de muncă, pentru o perioadă cât mai mare de timp, acele persoane care împlinesc vârsta de pensionare.

Impactul social al acestei măsuri se regăsește în beneficii cum ar fi:

- participarea activă pe piața muncii contribuie la creșterea economică sustenabilă în fața evoluțiilor demografice;
- creșterea ratei de ocupare;
- reducerea riscului sărăciei în rândul persoanelor vârstnice;
- scăderea presiunii pe sistemul de prestații sociale, inclusiv pensiile, și implicit asupra bugetului de stat.

d) Întărirea capacității administrative și profesionale a Comisiei Naționale de Prognoză

Obiectivul general al politicii publice îl constituie dezvoltarea capacității Comisiei Naționale de Prognoză de a elabora politici și prognoze utilizând modelul PROST.

Printre obiective specifice ale aplicării acestei măsuri se pot aminti:

- înființarea în cadrul Comisiei Naționale de Prognoză a unei structuri specializate capabile să gestioneze eficient datele furnizate în cadrul PROST;
- instruirea personalului asupra modului de utilizare a sistemului de instrumente PROST;
- dotarea Comisiei Naționale de Prognoză cu echipamentele necesare în vederea utilizării modelului PROST.

În reglementarea acestei politici publice se are în vedere că Comisia Națională de Prognoză are rolul de a elabora studii și prognoze pe termen scurt, mediu și lung, privind evoluția economiei românești în ansamblu, pe sectoare și în profil teritorial, sinteze macroeconomice, precum și de a fundamenta principalele

măsuri de politică economică proiectate de guvern. Pentru a furniza informații cât mai exacte și riguroase care să fie utilizate la fundamentarea politicilor promovate de guvern, inclusiv la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat, se impune dezvoltarea continuă a instrumentelor utilizate de specialiștii Comisiei Naționale de Prognoză.

Impactul social al acestei politici publice se regăsește în beneficii cum ar fi:

- elaborarea unor politici și prognoze bazate pe date concrete și riguroase;
- fundamentarea bugetului asigurărilor sociale, utilizând datele furnizate de modelul PROST;
- creșterea capacității administrative a Comisiei Naționale de Prognoză.

e) Întărirea mecanismelor de reducere a pierderilor cauzate de erori, fraudă și corupție în sistemele de pensii

Obiectivul general al politicii publice îl constituie introducerea unor mecanisme coerente și eficiente de reducere a pierderilor cauzate de erori, fraudă și corupție în sistemele de pensii.

Dintre obiective specifice ale acestor mecanisme se pot enumera:

- îmbunătățirea echității transferurilor privind pensiile;
- creșterea participării la forța de muncă a beneficiarilor sistemului de pensii;
- reducerea costurilor administrative;
- reducerea nivelului erorilor, fraudei și corupției;
- îmbunătățirea capacității de monitorizare și evaluare;
- îmbunătățirea calității resurselor umane.

Strategia generală de combatere a erorilor, fraudei și corupției din sistemul de pensii este aceea de a asigura că vasta majoritate a contribuabililor la sistemul de pensii plătesc contribuții corecte și la timp, iar beneficiarii sistemului de pensii primesc beneficii corect calculate și la timp.

Impactul social al acestei politici publice se regăsește în beneficii cum ar fi:

- verificarea eligibilităților de a obține pensii la niveluri diferite;
- măsurarea periodică a riscurilor sistemului de beneficii;
- introducerea și aplicarea unor sancțiuni adecvate.

În final, se poate arăta că studiul privind „Evoluția demografică pe termen lung și sustenabilitatea sistemului de pensii” se bazează pe o bogată susținere statistică, reprezentată de numărul figurilor, tabelelor și anexelor cuprinse în acest document. De asemenea, autorii au studiat peste 60 de lucrări bibliografice.